

גמרא

הגמרא מביאה ברייתא ונאמר בה הראיות שהביא רבי יוסי לשיטתו, ודחיית חכמים.

לבודקן כפוטות במיתות משונות ובחליים רעים⁽⁵¹⁾.

וזה הטעם ששחק אותו ועירבו עם המים⁽⁵²⁾.

הברייתא מביאה עוד ראייה שהביא רבי יוסי.

אמר להם רבי יוסי לחכמים: והלא כבר נאמר [דברי הימים ב טו] במלך אסא שכרת עם בני יהודה ברית לדרוש את ה', ושם נאמר "וּגַם מַעֲכָה אִם אִסָּא הַמֶּלֶךְ הַסִּירָה מִגְּבִירָה [מלהיות גבירה] אֲשֶׁר עָשְׂתָה לְאַשְׁרָה מִפְּלִצָּת, וַיְכַרֵּת אִסָּא אֶת מִפְּלִצָּתָהּ וַיִּדַּק וַיִּשְׂרֹף בְּנַחַל קִדְרוֹן".

הרי שלא חשש שישתמשו בהמפלצת לזבל, אף שנידוק ונשרף.

אמרו לו חכמים לרבי יוסי: משם ראייה?! נחל קדרון אינו מגדל צמחים!

וטרם שהגמרא ממשיכה להביא את המשך הברייתא —

מקשינן: ולא?! האם נחל קדרון אינו מגדל צמחים?!

והא תנן שנינו משנה במסכת יומא: אלו ואלו שיירי דם של חטאות הפנימיות ושיירי דם של חטאות החיצוניות, הנשפכין על יסוד המזבח, והדמים יוצאין דרך נקבים ביסוד המזבח אל הרצפה ומתערבין באמה צינור ליציאת דמים שהיה בעזרה, ומשם יוצאין לנחל קדרון, ונמכרין לנגנים לזבל בהם את גנותיהם, ומועלין בהן כלומר, אסור להנות

תניא שנינו בברייתא: אמר להם רבי יוסי לחכמים: והלא כבר נאמר [דברים ט]: משה רבינו מספר לדור הנכנסים לארץ ישראל על מעשה העגל, ואמר להם "וְאֵת חַטָּאתְכֶם אֲשֶׁר עָשִׂיתֶם — אֵת הָעֵגֶל לְקַחְתִּי וְאֲשֶׁרֶף אוֹתוֹ בָּאֵשׁ, וְאִכּוֹת אוֹתוֹ טָחוֹן הֵיטֵב עַד אֲשֶׁר דָּק לְעֹפֵר, וְאֲשִׁלֶּךְ אֶת עֹפְרוֹ אֶל הַנַּחַל הַיּוֹרֵד מִן הַהָר".

והנה, עגל הזהב אף כשהוא נשרף הוא עדיין גוש אחד, ואף שאינו נעשה זבל, מכל מקום אינו מבוער, ולכן הוצרך לטוחנו היטב —

ומביא מכך רבי יוסי ראייה, שמשה רבינו שחקו לזרות לרוח, ולא חשש שמא ייעשה לזבל.

אמרו לו חכמים לרבי יוסי: משם ראייה?! הרי הוא אומר [שמות לב] בפרשת העגל "וַיִּזְרַק עַל פְּנֵי הַמַּיִם וַיִּשְׁק אֶת בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", לכן לא חשש שייעשה זבל.

ואם תאמר: למה לא השליכו שלם, ולמה הוצרך לטוחנו? — התירוץ:

לא נתכוין אלא להשקות את בני ישראל, אלו שלא עבדו ממש את העגל — כי אותם הרגו בני לוי בסייף — אלא אלו שחיבקו ונישקו ושמחו בלבם, והמים פעלו פעולתן

52. כן פירש רש"י את הסוגיא. והתוס' מקשים כמה קושיות על פירוש רש"י, ומבארים: ראייתו של רבי יוסי היא להוכיח

51. כתב הראב"ד: בלי בדיקה זו היו מרגנים אחר הקב"ה לומר שמתו בלי עון, או שמתו מעון אחר — לכן השקה אותם כסוטות.

מהדמים בלי לקנותם מן הגזבר.

הרי שנחל קדרון מגדל צמחים?

ומתצינן: מקומות מקומות יש בו בנחל קדרון — יש מקום מגדל צמחין ויש מקום שאין מגדל צמחין⁽⁵³⁾.

הדם יצא לנחל קדרון למקום המגדל צמחין, ואילו אסא זרק את המפלצת למקום שאין מגדל צמחין.

ודנה הגמרא: מאי פירוש מפלצתה?

אמר רב יהודה: היא מלה מורכבת — דהוה מפליא ליצנותא ליצנות מופלאת —

ומה היתה אותה ליצנות? כמו דתני רב יוסף: כמין זכרות עשתה לו לאליל הזה, והיתה נבעלת לו בכל יום.

הגמרא מביאה המשך הברייתא.

אמר להן רבי יוסי לחכמים: והלא כבר נאמר [מלכים ב יח] במלך חזקיהו שעשה הישר בעיני ה' "הוא הסיר את הבמות ושבר את המצבות וכתת את האשרה, וכתת נחש הנחושת אשר עשה משה, כי עד הימים

ההמה היו בני ישראל מקטרים לו".

הרי שכתת אותו וממילא נזרה לרוח, ולא השליכו לים המלח⁽⁵⁴⁾.

אמרו לו חכמים לרבי יוסי: משם ראייה! אף שבני ישראל קטרו לו לא נאסר בהנאה. ולמה?

הרי הוא אומר [במדבר כא] "ויאמר ה' אל משה עשה לך שרף ושים אותו על נס... ויעש משה נחש נחשת וישימהו על הנס". ודרשינן ממה שלא אמר לו הקב"ה "עשה שרף", אלא "עשה לך", שהקב"ה ציווהו שהנחש יהיה משלך מנחשת של משה —

וכיון ש"אין אדם אוסר דבר שאינו שלו", לכן לא יכלו בני ישראל להקצותו לאילילים, כי אינו שייך להם — ולא נאסר בהנאה, אף שקיטרו לו —

והתם בנחש הנחושת — בדין הוא האמת היא, דאף כתותי לא הוה צריך, חזקיהו לא היה צריך לכותתו, כי לא נאסר בהנאה —

אלא למה אכן כיתתו? כיון דהוה ראה חזקיהו דקא טעו ישראל בתריה וייחסו לו כוחות על טבעיים — עמד וכיתתו לפרסם

"כלומר: שבנחל עצמו יש מקום שאין עפרו מליחה ומגדל צמחין, והוא גבהו של נחל ששם נשפך הדם. ויש מקום... שעפרו מלוח, כלומר: בסוף הנהר שמתקבץ שם מי גשמים ונעשה מליח... ושם השליך אותה המפלצת".

54. כתבו התוס' שמסתמא לא השליכו לים המלח, שהרי לא נאמר שעשה כן, כמו שנאמר באסא ששרפם בנחל קדרון. ואף שגם לא נאמר

שלאו דוקא לים המלח, שהרי משה זרקו לנהר. ונהר דומה לזרייה ברוח "שכן דרך נהרות שמתגדשים מימיהם רפש וטיט על גדוניהם ושם נעשה זבל —

ותיצרו חכמים: איך מכך ראייה, מפני שמשוה השקה אותם את כל הזהב ולא נשאר כלום מן הזהב, כי כן נאמר "ויזר — וישק", מה שזרה הוא שהשקה אותם.

53. כתב בשו"ת הרשב"ש [בן הרשב"ץ]

הדבר, ולהוציא את העם מטעותם שעבדו עבודה זרה בימי אחז אביו.

וזה הטעם שכיתתו, ואין להביא משם ראיה שעבודת כוכבים דייה בכתיחה.

אמר להם רבי יוסי לחכמים: **והלא כבר נאמר** [שמואל ב ה] **בנצחון דוד על פלישתים**, והם ברחו **"ויעזבו שם את עצביהם** [כינוי גנאי לאלילים] **וישאם דוד ואנשיהם"**. וסבר רבי יוסי שזרו אותם לרוח

—

ומאי משמע מה המשמעות **דהאי "וישאם דוד"** **לישנא דזרזי** הוא? פירושו זרייה לרוח.

ומבארנין: **כמו דמתרגם** שמבאר **רב יוסף** את הפסוק [ישעיה מא] **"תזרם ורוח תשאם"**

—

ומתרגמינין: תזירונון תזרה אותם ורוח **תטלטלינין** תטלטל אותם —

הרי שדוד זרה אותם, ולא הוליקם לים המלח.

אמרו לו חכמים **לרבי יוסי משם ראיה?**!

הרי הוא **אומר** [דברי הימים א יד] שם מסופר על אותה המלחמה על פלישתים, ונאמר בנוסח אחר **"ויעזבו שם את אלוהיהם, ויאמר דוד, וישרפו באש"**.

ודורשים⁽⁵⁵⁾ חכמים שינויי הנוסחאות, שאין הכוונה שמקודם שרפם ואחר כך נשאם, כלומר, זרה אותם לרוח —

ומנין דורשים זאת — **מכך דלא כתיב** שניהם במקרא אחד **"וישרפם וישאם"** —

שמע מינה משמע שכן הוא פירוש המקראות: מתחילה **"אמר"** לשרפם, והם לא שרפום, לכן: **וישאם ממש** נטלם עמו ונהנה מהם. [והגמרא תבאר למה ציווה לשרפם, ולמה לא שרפום, ואיך הותר לו לקחתם אתו ולהנות מהם].

ודנה הגמרא: **מכל מקום** אף שחכמים לא דרשו **"וישאם"** שזרה אותם לרוח — **קשו קראי אהרדי** המקראות סותרים זה את זה, במקרא אחד נאמר שדוד ציווה לשרפם, משמע שהיו אסורים בהנאה, ובמקרא השני נאמר שנשא אותם אתו?

ומתרצינין: **כמו דדרש רב הונא** —

פלישתים, לא בא המקרא לבאר איך ביער אלילים, אלא את מלחמותיו ונצחונותיו, וביעור האלילים כתוב שם בדרך אגב —

לכן אף אם לא נאמר שם שהשליכם לים המלח — אין מכך קושיא על החכמים [עיין מהר"ם], כי לא מבוארים שם כל הפרטים בענין ביעור אלילים [כשם שלא נאמר שם שאיתי הגיתי ביטלם].

55. רבי יוסי לא הביא פסוק זה לראיה, כי אף

שזרה אותו לרוח?

ומבארים: אין צורך לומר כן, שממילא אם הוא כתות הרי הוא מתפורר ונזרה לכל הרוחות. התוס' מוסיפים: בחזקיהו המלך רצה המקרא לבאר את פעולותיו בביעור אלילים, וכל הפרטים הכתובים שם באים לומר צדקותו ונאמנותו לפני ה', לכן דייק רבי יוסי שאם אכן השליכם לים המלח — היה צריך לכתוב כן בפירוש.

אבל לקמן בגמרא במלחמת דוד עם

דרב הונא רמי הקשה סתירת המקראות: **כתיב "ויאמר דוד וישרפו באש", וכתיב "וישאם"?**

ומתוך: **לא קשיא. כאן** מקרא שנאמר שדוד ציווה לשרפם, היה קודם שבא איתי הגיתי גוי פלישתי מידדי דוד, ולא היה לו לדוד מי שיבטלם, לכן ציווה לשרפם. **כאן** מקרא שנאמר שדוד לקחם אתו, היה לאחר שבא איתי הגיתי וביטלם, כדין ביטול עבודה זרה על ידי גוי, לכן לקחם דוד אתו.

לכן סוברים חכמים שדוד לא זרה אותם לרוח, ואינם דורשים "וישאם" מלשון זרייה, אלא כמשמעה: לקחם אתו.

הגמרא מביאה דרשת רב נחמן שאיתי הגיתי ביטל אלילים עבור דוד המלך.

דכתיב [שמואל ב יב] במלחמת דוד ברבת בני עמון ולכידתה "ויקח את עטרת מלכם מעל ראשו ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה ותחי על ראש דוד".

ומה שנאמר "מלכם" אין פירושו אלא "מילכום" והוא שמו של אליל בני עמון, כמו שנקרא בספר מלכים [א יא] (56) —

וקשה, מי שרי וכי היה מותר ליהנות מאלילים? **איסורי הנאה נינהו** הלא עבודת כוכבים אסורה בהנאה?

אמר רב נחמן: איתי הגיתי בא וביטלה.

הגמרא דורשת בענין העטרה שנתן דוד על ראשו.

כתיב "משקלה ככר זהב" — היכי מצי מנה לה איך נשא אותה על ראשו, הרי משקלה ככר שהוא ששים מנה, וכבידה היא מאוד?

ומתרצינן: **אמר רב יהודה אמר רב**: דוד אכן לא הניחה על ראשו, אלא היא היתה ראויה לנח על ראש דוד, שהיתה עשויה למדת ראשו והלמתו כמו שיבואר.

רבי יוסי ברבי הנינא אמר: אבן שואבת ["מגנט"] היתה בה. דהות דרא לה הנושאת את העטרה מעל ראשו של דוד ונראית כאילו יושבת על ראשו (57).

רב אלעזר אמר: אין פירוש המקרא ששקלה ככר זהב, אלא אבן יקרה היתה בה — שישוה ככר זהב, ומה שנאמר "משקלה" פירושו שוייה (58).

הגמרא ממשיכה לדרוש בענין עטרה זו.

אמר דוד המלך עליו השלום [תהלים קיט] "זאת היתה לי כי פקודיך נצרתיו".

מאי קאמר: מה היא "זאת" שהיתה לו

אם שרפם, כל זמן שלא שחקם הדק היטב, לא נעשה זבל.

56. כתב המהרש"א, שדרשו כן, כי אם פירושו מלך שלהם ממש, למה לא נאמר שם מה עשו למלך?

57. כן פירש רש"י. והתוס' מפרשים שהאבן השואבת היתה בכסא מלכותו למעלה מראשו של דוד.

58. ולפי תירוץ זה מתבאר הפסוק "ומשקלה ככר זהב ואבן יקרה" — אבן יקרה ששוויה ככר זהב. מהרש"א.

בשכר נצירת פקודי ה'?

שנים.

ומבארנין: **הכי קאמר כן אמר דוד: בשכר שפקודיך נצרתני — זאת העטרה היתה לי לעדות שאני הגון למלכות.**

ומבארנין: **מאי עדותה? מה היא מעידה?**

אמר רבי יהושע בן לוי שהיה מניחה בחריץ שבראשו במקום תפילין — והולמתו ויושבת יפה בראשו, ומכוונת למדת ראשו. פירוש: אף שהעטרה היתה עגולה ממש ובמקום תפילין אין הראש עגול, בכל זאת ישבה על ראשו — על פי נס גדול — כאילו מכוונת למדת ראשו. כלומר, בזכות נצירת פקודי ה', הראו מן השמים שאכן הוא הגון למלכות.

ומקשינן: איך הניח את העטרה במקום תפילין — **והא בעי אנוחי הרי צריך להניח שם תפילין?**

ומתרינין: **אמר רב שמואל בר בר יצחק: מקום יש בראש להניח בו שתי קציצות [בתים] של תפילין⁽⁵⁹⁾.**

ומענין לענין מביאה הגמרא דרשה אחרת בענין כתר בית דוד.

נאמר במלך יואש בן אמציה, שהיה מוחבא בבית המקדש כשהרגה עתליה אם אביו את כל זרע המלוכה, ובהגיעו לשנתו השביעי, הוציאו יהודע הכהן ממחבואו, והמליכוהו על יהודה, ומרדו בעתליה שמלכה שש

ונאמר שם בעת שהופיע פעם ראשונה לפני הלויים וראש האבות "ויוציאו את בן המלך ויתנו עליו את הנזר ואת העדות" והעמידוהו על העמוד שהיה מיוחד למלך ומחאו כף והכריזו לפניו "יחי המלך"!

ולפי פשוטו "עדות" היא ספר התורה של המלך.

ודרשינן, נזר זו כלילא הכתר של דוד —

עדות — אמר רב יהודה אמר רב: כתר זה עדות הוא לבית דוד, שכל הראוי למלכות — הכתר הולמתו, וכל שאינו ראוי למלכות — אין הכתר הולמתו.

והכתר הלמתו ליואש, והיה עדות שהוא ראוי למלכות.

ובענין זה דרשינן עוד דרשה.

נאמר בתחילת ספר מלכים [א א] בעת שהמלך דוד זקן "ואדונייה [בן דוד] בן הגית מתנשא — לאמר: אני אמלךך".

ודרשינן, **אמר רב יהודה אמר רב: שמתנשא [גירסת הב"ח שביקש] להולמו רצה שהעטרה תתאים לראשו — ולא חלמתו, לא התאימה למדת ראשו בהיותה עגולה, מפני שלא היה ראוי והגון למלך⁽⁶⁰⁾.**

59. מלשון רש"י לכאורה משמע שהכוונה על רוחב הראש, והתפילין היה מונחין בצד אחד והעטרה בצד השני.

60. ובמסכת סנהדרין מפרש רש"י: לפי שהיה בתוך הכתר שרכיט של זהב מדופן לדופן, ואינה

59. מלשון רש"י לכאורה משמע שהכוונה על רוחב הראש, והתפילין היה מונחין בצד אחד והעטרה בצד השני.

והתורת חיים מבאר: התפילין שהם כתר של קודש היו מונחין למעלה מן העטרה שהיא כתר

אמר לו רבן גמליאל: אין משיבין דברי תורה במרחץ. לפי שעומדים שם ערומים.

וכשיצא למקום שמותר לדבר שם דברי תורה, אמר לו רבן גמליאל: הטעם שהנני רוחץ הוא: אני לא באתי בגבולה בתחומה — היא באה בגבולי המרחץ קדם לאליל, והוא עשוי לכל הבא לרוחץ בו, ואין לאליל שום זכות לבוא לתחומי ולגזול את הרבים.

ועוד השיב תשובה אחרת⁽⁶³⁾: אין אומרים: נעשה מרחץ נוי לאפרודיטי שהרי מרחץ אינו דבר נוי, אלא אדרבה אומר: נעשה אפרודיטי נוי למרחץ! והאליל משמש ונעשה נוי להמרחץ. והמרחץ הוא העיקר והאליל הטפל.

דבר אחר אמר לו: אם נותנים לך ממון הרבה אי אתה נכנס לעבודת כוכבים שלך ערום ובעל קרי ומשתין בפניה! זו אפרודיטי עומדת על פי הכיב של שופכין, וכל העם משתיינין לפניה!

לא נאמר בתורה אלא אלוהיהם שנאמר [דברים יב] "אבד תאבדון את כל המקומות אשר עבדו שם הגוים... את אלוהיהם", את שנודג בו משום אלוה — אסור, את שאינו נודג בו משום אלוה — מותר.

הגמרא מביאה עוד דרשה בענין אדוניהו.

נאמר שם עוד בעת התנשאותו למלוך "ויעש לו רכב ופרשים וחמישים איש רצים לפניו".

ודנה הגמרא: מאי רבותייהו מה הגדולה בחמישים איש?⁽⁶¹⁾

תנא שנינו: כולם היו נטולי טחול נטלו להם את הטחול באמצעות סם, שהטחול מכביד שלא יוכלו לרוץ, וחקוקי כפות הרגלים — היו נטלו להם את בשר כפות רגליהם עד לעצמות כדי שיוכלו לרוץ על קוצים וברקנים, מבלי להרגיש.

מתניתין

המשנה מבארת שיש דברים שהם של עבודת כוכבים, ובכל זאת מותרים בהנאה⁽⁶²⁾.

מספרת המשנה: שאל גוי מין ושמו פרוקלוס בן פלוספוס את רבן גמליאל בעיר עכו, שהיה רבן גמליאל רוחץ במרחץ שהיה בחצר של אליל, ושמו אפרודיטי —

וכך אמר לו: כתוב בתורתכם [דברים יג] "לא ידבק בידך מאומה מן החרם" — מפני מה אתה רוחץ במרחץ של אפרודיטי?

61. פירש הגאון יעב"ץ: הלא לאבשלום היה מאתיים איש?

62. כן כתב בחידושי המאירי. ויתכן לקשר את משנתנו עם המשנה הקודמת, משום ששם דרשו את המקרא "ולא ידבק בידך מאומה מן החרם". וכן במשנתנו.

63. כן פירש רש"י. וכתב הריטב"א שכן משמע

מתיישבת אלא למי שיש לו חריץ בראשו. ומי שאינו ראוי למלכות לא ישבה על ראשו, אלא על מי שראוי למלכות. והיא "עדות" למלכות בית דוד.

ורש"י מבאר עוד, אף שרב יהודה אמר רב בעצמו אמר שאת העטרה הזו לא הניחו על הראש? מכל מקום פעם אחת בדקו אתה אם הגון למלכות.